

Oponentský posudek na diplomovou práci

Jméno a příjmení studentky: Anna Vaněčková

Téma diplomové práce: Mimořádné náboženské prožitky a otázka psychopatologie

Oponent: Mgr. Jiří Motl

Diplomová práce se zaměřuje na mimořádné náboženské prožitky, jejichž projevy často připomínají příznaky duševních nemocí. Hlavní otázkou je zde tedy to, na základě jakých kritérií odlišit normální a patologický náboženský prožitek.

Problematika vztahu náboženství, psychologie a psychiatrie je v práci uchopena příliš zešíroka, a studentka proto u mnoha témat nemá prostor je patřičně rozpracovat. Některé kapitoly jsou jakoby nehotové. Nerozumím například tomu, proč je kapitola 5 ukončena popisem přístupu, který sama studentka označuje za jednostranně redukcionistický. Studentka předkládá přehled různých přístupů, ale často není zřejmé, co si myslí ona.

Autorka se na mnoha místech opírá o publikace Stanislava Grofa a jeho žáků. Tyto práce jsou přitom z hlediska vědeckých standardů velice pochybné. Studentka si sice předsevzala poukázat na limity transpersonálního konceptu (s. 46), místo toho ale většinou nekriticky přijímá transpersonalistickou perspektivu.

Část textu se věnuje konceptu psychospirituální krize (dále PK), který vznikl na poli transpersonální psychologie. V práci je s touto kategorií nakládáno jako s vědeckou kategorií, což je z mnoha důvodů problematické. Problém je například v tom, že je PK úzce spojena s náboženskými idejemi hnutí New Age, a je proto spíše kategorií náboženskou. Zařazení této kategorie do diagnostických materiálů by tedy znamenalo, že jsou náboženské ideje jedné skupiny podsouvány ostatním jako obecně závazné. Jelikož PK v posledku určuje, co je opravdová mystika, a co je šílenství, staví se transpersonalisté nakonec do pozice, která pro sebe nárokuje kompetenci rozhodovat, co je v oblasti náboženství žádoucí, a co zhoubné. V takovéto podobě se PK určitě nejeví jako kulturně a nábožensky šetrná kategorie.

Studentka si také nevšimla zásadního rozdílu mezi kategorií PK a diagnostickou kategorií „náboženský nebo duchovní problém“ (dále NDP). Hlavní rozdíl spočívá v tom, že PK je náboženskou a ve svém důsledku hodnotící kategorií, a NDP je kategorií nehodnotící, a tudíž obecně přijatelnou.

Studentce také uniklo, že vymezení jednotlivých typů PK v sobě skrývají řadu rozporů. To lze ilustrovat na tzv. šamanské nemoci, která bývá zmiňována jako jeden z typů PK. Stav „nemocného“ je mnohdy tak závažný, že vyžaduje soustavnou péči druhých lidí. Nemoc může trvat i několik let, a v některých případech končí smrtí. Stanislav Grof hovoří v jedné publikaci o tom, že se šamanská nemoc někdy podobá „těžké duševní poruše“. A v tom právě tkví problém, současné vymezení PK totiž takto závažné stavy nezahrnuje – dokonce je vylučuje.¹ I přesto je šamanská nemoc zmiňována jako jedna z forem PK.

Dalším problematickým kritériem je tzv. zachované testování reality, což znamená, že by si daná osoba měla zachovat vědomí intrapsychické podstaty procesu. Spornou oblastí je zde komunikace s nadpřirozenými bytostmi. Například prorok Muhammad, který prý psal Korán v psychospirituální krizi, by nesměl vnímat anděla (který mu Korán diktoval) jako bytost. Jeho hlas by musel vnímat jako hlas vnitřní. Tento rozpor najdeme i v případě křesťanských mystiků, kteří podle všeho vnímali Boha (s nímž komunikovali) jako vnější skutečnost. Zdá se tedy, že některé stavy, jež transpersonalisté označují za PK, vůbec neodpovídají kritériím, která pro ni sami stanovili. Ve výčtu problémů spojených s PK bych mohl pokračovat.

Mám za to, že problematičnost konceptu PK je celkem zřejmá. Je proto překvapivé, že si studentka některého rozporu nepovšimla sama.

Nad závěr si neodpustím pozastavit se nad autorčíným tvrzením, že se koncept PK nevymezuje kriticky vůči psychiatrii. Transpersonalisté přeci kritizují psychiatrii velice často. Tvrdí kupříkladu, že více než dvacet procent psychiatrických pacientů je chybně diagnostikováno a léčbou je u nich často zastaven blahodárný proces transformace.

Další problematická místa

- Na jednom místě studentka konstatuje, že psychologie již opustila nadřazený postoj vůči náboženství a tvrdí, že v psychiatrické literatuře tento trend nezaznamenáváme. Problém je v tom, že se zde opírá o publikaci prof. Strážence z roku 1996. Za patnáct let ale došlo k významnému posunu. Tato problematika je dnes na poli psychiatrie naopak velmi široce diskutována, což dokládají nové publikace vydané s podporou Světové psychiatrické asociace (Verhagen, P. J., van Praag, H. M., Lopéz-Ibor, J. J., Cox, J. L., Moussaoui, D., et al.: *Religion and Psychiatry. Beyond Boundaries*, Chichester, Wiley-Blackwell and World

¹ Podle diferenciatně diagnostických kritérií se PK podobá lehčím psychotickým onemocněním.

Psychiatric Association 2010.) a Americké psychiatrické asociace (Boehnlein, J. K., et al.: *Psychiatry and Religion*, Washington, American Psychiatric Press 2005.).

- Na straně 16 jsem narazil na překvapivý výrok, že „filosofická vymezení náboženského prožitku předpokládají existenci Boha...“ To je velice neopatrné zobecnění.

- V práci postrádám zmínku o tom, že se na patologizaci mimořádných náboženských prožitků podílejí i samotné náboženské skupiny. Např. pro řadu křesťanů je glosolálie nebo posedlost spíše patologií než náboženským prožitkem.

- Studentka poněkud přeceňuje význam kvantové fyziky pro vztah vědy a náboženství. Jeden z autorů, který je v textu mnohokrát citován (Sawicki), se dokonce domnívá, že kvantová fyzika dokazuje duchovní podstatu světa. Tímto stylem překrucují objevy fyziky příznivci hnutí New Age. Jsem přesvědčen, že na akademickou půdu podobný způsob „práce“ nepatří.

- „I když je podle biřmování členem katolické církve, jeho víra není dogmatická...“ Studentka se zde uchýlila ke klišé, které snad má své místo v nedělní příloze Lidových novin, v diplomové práci však nikoli.

- Výrok: „Ačkoli je Církev poslední institucí, která věří v zázraky...“ (s. 33), se mi zdá poněkud přepjatý.

- Na mnoha místech se text opírá o humanistické psychology, jejichž přístup k náboženství je často problematický. Problémem není ani tak to, že hodnoty, které sami formulovali, považují za univerzálně platné, jako spíš jejich neodůvodněné přesvědčení o tom, že jsou vědecky podložené. (s. 72) Vrcholem je „vědecké“ posuzování různých náboženství za pomoci těchto „univerzálních“ hodnot, což je, podle mého, vědecky korektnímu přístupu velmi vzdáleno.

Pozitiva diplomové práce

U některých témat studentka pronikla značně hluboko do problematiky a nepodává zjednodušené návody jak odlišit patologické od nepatologického v náboženství. Studentka si uvědomuje, že má tento problém více rovin. Přes nesmírnou složitost a šíři zvolených témat se studentka pohybuje v problematice celkem obratně. Velice pěkná je například kapitola o normalitě.

Zejména oceňuji, že studentka zdůraznila pragmatické měřítko, tedy to, že je vhodnější posuzovat patologičnost podle dopadu daného stavu než podle jeho formy. (s. 67) Dále si studentka velice dobře všímá, že patologičnost jednotlivých náboženských prožitků

musí být posouzena s ohledem na celkový životní kontext. Autorka většinou zobecňuje velice opatrně, což je vzhledem k tématu vhodný přístup.

Praktická část je zpracována pečlivě a byla zvolena vhodná metodologie vzhledem k stanoveným cílům.

Práci doporučuji k obhajobě s hodnocením: velmi dobře (2).

Mgr. Jiří Motl